Iğd Üniv Sos Bil Der / Igd Univ Jour Soc Sci
Sayı / No. 18, Nisan / April 2019
Makale / Article: 139-155

Hitit Mektupları ve Mektuplarda Kullanılan Bir Hitap Şekli: "Abu/ı dùg.ga-i̯a"

NURSEL ASLANTÜRK [a]

Geliş Tarihi: 01.03.2019 | Kabul Tarihi: 20.03.2019

Öz: Anadolu'da M.Ö.2.bin yıllarında büyük bir imparatorluk kuran ve Hint-Avrupalı kavimlerden olan Hititler kendi dillerini, binlerce kil tablet üzerine uygulamışlardır. Konuları bakımından çeşitlilik gösteren Hitit çiviyazılı tabletler; kral yıllıkları, siyasal antlaşmalar, siyasal mektuplaşmalar, hukuki metinler, yönetim ile ilgili yönerge metinleri, mitolojik metinler, dini metinler, fal ve büyü metinleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada Hitit siyasal mektuplarının buluntu yerleri, şimdiye kadar yayımlanmış olan mektupların konuları, dilleri, içerikleri, yazılış şekilleri incelenecek ve bu mektuplarda kullanılan "Sevgili Babam: ABI DÙG.GA-?A" hitabının gerçek bir baba oğul ilişkisini ortaya koyup koymadığı sorusu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Hitit Mektupları, hitap, sevgili babam, "abu/ı dùg.ga-i̯a".

[a] Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
n.aslanturk3@gmail.com

Hittite Letters and a Form of Address Used in Letters: "Abu/ı dùg.ga-i̯a"

Abstract: The Hittites, who had founded a great empire in Anatolia in 2000s BC and who had belonged to Indo-European tribes, had applied their own language on thousands of clay tablets. Hittite cuneiform tablets which diversify in terms of their topics are classified as; the annal of kings, political treaties, political correspondences, legal texts, directive texts on management, mythological texts, religious texts, texts regarding fortune-telling and sorcery. In this study, the findspot of Hittite political letters and the topics, the language, contents and type of writing system of letters which have been published so far, will be analyzed; and it will be discussed that whether the discourse "My Dear Dad: ABI DÙG.GA-?A" used in these letters states a real father-son relationship or no.

Keywords: Hittites, Hittite Letters, address, my dear dad, "abu/ı dùg.ga-i̯a".

© Aslantürk, Nursel. "Hitit Mektupları ve Mektuplarda Kullanılan Bir Hitap Şekli: 'Abu/ı dùg.ga-i̯a'." *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2019), 139-155.

Giriş

Eski Anadolu'daki en önemli keşif, şüphesiz ki Hitit imparatorluğunun başkenti Ḫattuša'da yapılan kazılar sonucunda gün yüzüne çıkartılan çiviyazılı tabletlerdir. Anadolu'da M.Ö.2.bin yıllarında büyük bir imparatorluk kuran ve Hint-Avrupalı kavimlerden olan Hititler kendi dillerini, binlerce kil tablet üzerine uygulamışlardır. Hitit imparatorluğunun başkenti olan, bugünkü Çorum ilimizin 82 km. güney batısında yer alan Boğazköy'de 1906 yılında başlatılmış olan kazılar halen sistemli bir şekilde devam etmektedir. Bu kazılarda ortaya çıkarılan Hitit çiviyazılı tabletler konuları bakımından çeşitlilik göstermektedir. Yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda bu tabletler; kral yıllıkları, siyasal antlaşmalar, siyasal mektuplaşmalar, hukuki metinler, yönetim ile ilgili yönerge metinleri, mitolojik metinler, dini metinler, fal ve büyü metinleri olarak sınıflandırılmaktadır[1]. Bu sınıflandırma içerisinde yer alan Hitit mektuplarının büyük bir çoğunluğu; Boğazköy kazılarında gün yüzüne çıkartılmıştır. Boğazköy'ün yanı sıra (Çorum:) Ortaköy'de; (Tokat:) Maşathöyük'te; (Çorum:) Alacahöyük'te; (Sivas-Başören:) Kuşaklı'da; (Samsun:) Vezirköprü Oymaağaç'ta; (Hatay:) Tel Açana'da; (Kaman:) Büklükale'de[2]; (Mısır:) Tel el Amarna'da; (Kuzey Suriye:) Meskene'de ve Ras Şamra'da da Hitit dönemine ait mektuplar bulunmuştur.

Hitit uygarlığına ait olan bu mektupların genellikle belirli bir şemaya göre yazıldığı görülmektedir. Mektupların giriş kısmında, alıcı ile gönderenin adları veya ünvanları belirtilmektedir. Giriş kısmını takip eden ikinci bölümde; mektubu gönderen kimse, mektubu alacak olan kimsenin ailesine, evine, soylularına, askeri kuvvetlerine ve ülkesine iyi dileklerini bildirmekte ve kendisinin de iyi olduğunu ifade etmektedir. Mektubun

[1] Cem Karasu, Ḫattuša-Boğazköy Arşiv Kitaplık Sistemleri Üzerine Bazı Yorumlar, *Archivum Anatolicum 3* (*Emin Bilgiç Anı Kitabı*), 1997, s.215-216; Nursel Aslantürk, "Ukkiŧa Şehri ve Katipler", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 9/1, 2014, s.38.
[2] Kimiyoshi Matsumura, "Büklükale Kazısı", *36.Kazı Sonuçları Toplantısı, 3.Cilt*, 2014, s.672-673.

üçüncü bölümünde ise; asıl konuya geçilmektedir. Genelde tek sütunlu olan bu mektuplar da kullanılan dil ise Hititçe'dir. Ancak uluslararası yazışmalarda mektuplar; dönemin diplomasi dili olan Akadça olarak yazılmıştır[3].

Hitit mektupları konuları bakımından çeşitlilik göstermekte iken, Maşat Höyük'te gün yüzüne çıkartılanların konuları ise; daha çok savaş ve devlet yönetimi üzerinedir. Yine bu mektuplarda dikkati çeken bir diğer nokta ise bazen aynı tabletin birden fazla kişiye yazıldığıdır. Tabletlerde ise bu ayrımın, ekseriyetle çift paralel çizgilerle yapıldığı izlenmektedir[4].

Mektuplarda, gönderen ve alıcı birbirlerine "ŠEŠ.DÙG.GA-*ŀA*: Sevgili (erkek) kardeşim, NIN.DÙG.GA-*ŀA*: Sevgili kız kardeşim, DUMU.DÙG.GA-*ŀA*: Sevgili oğlum ve AMA.DÙG.GA-*ŀA*: Sevgili annem" dışında "Sevgili babam" anlamına gelen "*ABU/I* DÙG.GA-*ŀA*" gibi hitaplar kullanmışlardır. "Sevgili babam" hitabı, şimdiye kadar yayımlanmış olan mektuplardan, Orta Hitit dönemine tarihlendirilen[5] (III.Tutḫaliia Dönemi) Maşat mektuplarında ve de Boğazköy mektuplarında çok sık geçmektedir. Bu hitap şeklinin gerçek bir baba oğul ilişkisini ortaya koyup koymadığı sorusu ise mektuplardan elde edilen verilerle değerlendirilecektir:

HKM 36 (**Mşt**. **75/8**) (**CTH 186**) (**Orta Hitit**)[6]

ay.37′ [*A-NA BE-L*]*Í MAḪ-RI-ŀA A-BI* DÙG.G[A-*Ŀ*]*A*

38′ [*QÍ-BÍ-MA*] *UM-MA* ^{m}*Ḫa-ša-am-mi-*[*l*]*i* DUMU-*KA-MA*

39′ [*MA-ḪA*]*R A-BI* DÙG.GA-*ŀA ḫu-u-ma-an*

40′ [SI]G$_5$-[*i*]*n e-eš-du nu BE-LÍ* DINGIR^{MEŠ}

41′ TI-*an ḫar-kán-du nu BE-LU pa-aḫ-ša-an-ta-ru*

---

[3] Mektuplar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sedat Alp, *Hitit Mektuplaşmaları*, İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2001, s.3 vd.
[4] Cem Karasu, "Sevgili Kardeşim Uzzu'ya Söyle!", *Fs.Hayat Erkanal* (2006), s.476.
[5] Alp, *Hitit Mektuplaşmaları*, s.3.
[6] Sedat Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, Türk Tarih Kurumu Yayınları 6/35, Ankara, 1991, s.151-152.

Tercüme:

ay.**37′** Birinci [beyi]m, sevgili babama

38′ [söyle!] Oğlun *Ḫašammi*[*l*]*i* şöyle (der):

39′ Sevgili babamın [huzurun]da her şey

40′ [iy]i olsun. Beyimi, tanrılar

41′ hayatta tutsunlar ve beyimi korusunlar!

Orta Hitit dönemine tarihlendirilen bu ek mektup, Ḫattuša'daki yazım odasında görevli olan[7] kil tablet katibi Ḫašammili tarafından Maşat'ta yüksek rütbeli bir görevliye gönderilmiştir[8]. Hoffner, 2009: 151'de yüksek rütbeli görevlinin Ḫimmuli? olabileceğini söylemektedir. Bu mektupta, Ḫašammili mektubu gönderdiği kişiye *ABI* DÙG.GA-*ḪA*[9]: "sevgili babam" diye hitap etmekte ve kendisini de DUMU-*KA*: "oğlun" diye tanıtmaktadır. Mektupta Ḫašammili, babam diye hitap ettiği kişiye "hizmetçi kız, cariye?" meselesinden bahsetmektedir. Mektubun 37.satırında sevgili babam hitabından önce "beyim" anlamına gelen "*BELI*"[10] hitabı kullanılmıştır; ayrıca yine metnin 40. ve 41. satırlarında "sevgili babam" hitabı kullanılmamış ancak, *BELU* ve *BELI* sözcükleri tek başına kullanılmıştır.

HKM 62 (**Mşt**. **75/78**) (**CTH 190**) (**Orta Hitit**)[11]

---

a.**k**.**9** *A-NA BE-LÍ* ^{m}*Ḫi-mu*-DINGIR^{LIM} *A-BI* [DÙG.GA-*ḪA*]

---

[7] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.57; Karasu, "Sevgili Kardeşim Uzzu'ya Söyle!", *Fs.Hayat Erkanal* (2006), s.476.

[8] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.57.

[9] *ABU* DÙG.GA-*ḪA*: *ABI*: Akadça. *ABU* "baba", *ABI*: Sg.Gen. "Hitit. *atta-*" Bkz. HW: 38; HED(a,e,i): 224; HEG(a): 92; HW^{2}: 541vd.; MHH: 76; Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük: 95; DÙG.GA: Sumerce. Adj. "iyi, sevgili" bkz. MHH: 74; Alp, HKM: 423, *-ḪA*: Akadça. Enklitik Possesiv Pronoun, I.Tekil Şahıs "benim".

[10] *BELI*: Akadça. *BELU* "bey, efendi"; *BELI*: Sg. Gen. "Hitit. *išḫa-*". Bkz. HW: 306; HHw: 274; MHH: 86; Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük: 102.

[11] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.236-238; ***ayrıca bkz***. Harry A. Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom*, Leiden Boston, 2009, s.214-215.

ay.**10** *QÍ-BÍ-MA* [*U*]*M-MA* ^{m}*Tar-ḫu-u*[*n-mi-i̯a*]

11 DUMU-*KA-MA*

_____

_____

Tercüme:

_____

_____

a.**k**. **9** Beyim, sevgili babam *Ḫimuili*'ye

ay.**10-11** söyle! Oğlun *Tarḫunmii̯a* şöyle (der):

_____

_____

Ḫattuša'da kil tablet katibi Tarḫunmii̯a[12] tarafından *BEL MADGALTI* olarak da zikredilen Ḫimuili'ye[13] gönderilmiş ek mektuptur. Himuili'nin adli yetkilerinin olduğunu anlatan bu mektupta, Tarḫunmii̯a, Ḫimuili'ye "beyim ve sevgili babam" olarak hitap etmekte; kendisini de "DUMU-*KA*: oğlun"

diye tanıtmaktadır. Yine mektupta, dikkat edilmesi gereken nokta mektubun ay. 9.satırında sevgili babam hitabından önce "*BELI*" kullanılmıştır.

Yine Ḫattuša'da kil tablet katibi Tarḫunmii̯a[14] isimleri yazılmamış iki şahsa "sevgili babam" ve "sevgili annem" diye hitap etmektedir:

HKM 81 (**Mşt**. **75/64**) (**CTH 190**) (**Orta Hitit**)[15]

ü.**k**.**1** *A-NA BE-LÍ A-BI* DÙG.GA-*I̯A Ù A-NA* BE-*TI-I̯A*

[12] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.95; Karasu, "Sevgili Kardeşim Uzzu'ya Söyle!", s.477.

[13] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.60; Jörg Klinger, "Das Corpus der Maşat-Briefe und seine Beziehungen zu den Texten aus Ḫattuša", ZA, 85, 1995, s.86; Karasu, "Sevgili Kardeşim Uzzu'ya Söyle!", s.477.

[14] Fiorella Imparati, "Observations on a Letter from Maşat-Höyük", *Archivum Anatolicum 3*, *Gs.Bilgiç*, 1997, s.203 dn.26.

[15] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.272-273; Albertine Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter, II.Teil, Die Briefe mit Transkription, Übersetzung und Kommentar*, THeth 16, 1989, s.162; Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom*, s.241-242.

AMA.DÙG.GA-*IA*

öy.**2** *QÍ-BÍ-MA* [*U*]*M-MA* ^{m}*Tar-ḫu-u*[*n-m*]*i-ia*

3 DUMU-*KA-MA*

---

4 *MA-ḪAR BE-LÍ ḫ*[*u*]*-u-ma-an* SI[G$_5$]*-in e-eš-du*

5 *nu-uš-ma-aš LI-IM* DINGIR^{MEŠ} TI-*an ḫar-kán-du*

Tercüme:

ü.**k**.1 Beyime, sevgili babama ve hanımefendime, sevgili anneme

öy.**2-3** söyle! Oğlun *Tarḫunmiia* şöyle (der):

---

4 Beyimin huzurunda herşey iy[i] olsun!

5 Ve sizi bin tanrı hayat(ta) tutsunlar!

Söz konusu bu ek mektupta alıcının isimleri verilmemiş olmasına rağmen, mektubun ay.29.satırından Maşat'ta yüksek rütbeli bir görevli olan Pallan(n)a[16] ve zevcesi Manni'ye[17] gönderilmiş olduğu öğrenilmektedir. Mektupta dikkati çeken bir başka nokta Tarḫunmiia, Pallan(n)a'nın zevcesine "sevgili annem" diye hitap etmekte; kendisini de oğlun diye tanıtmaktadır. Imparati, Hitit mektuplarında çok sık kullanılan "sevgili babam ve sevgili annem" hitap şekillerinin muhtemelen kıdemli meslektaşlar arasında kullanılmakta olduğunu düşünmekte iken[18]; Hoffner, bir çifte bu kadar şefkat ve sevgiyle hitap edilmesinin tesadüf olmadığını bundan dolayı da bu mektubu Tarhunmiia'nın kendi annesine ve babasına gönderdiğini düşünmektedir[19]. Karasu, 2003, s.24'te ise bu mektubun özel (kişisel) bir mektup olduğunu söylemektedir[20]. Elimizdeki belgede,

[16] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.78, 83, 98.
[17] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.78, 83, 98; Karasu, "Sevgili Kardeşim Uzzu'ya Söyle!", s.477.
[18] Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom*, s.241.
[19] Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom*, s.241.
[20] Karasu, "Why Did the Hittites Have a Thousand Deities?", s.234; Cem Karasu, *On the interesting demands made to the scribes of Maşat-Höyük* (= *Tapigga*), VI.Congresso Internazionale di Ittitologia, Roma, 5-9 settembre 2005, SMEA 50

dikkat edilmesi gereken nokta "sevgili babam" hitabından önce *BELI* "bey(im)/efendi(m)" ifadesi ile "sevgili annem" hitabından önce ise BE-*TI* "hanımefendi(m)" ünvanlarının kullanılmasıdır. Ayrıca, aynı metnin 4.satırında ve ay.29.satırında[21] da sevgili babam hitabı yerine *BELI* ve ay.30.satırında da[22] yalnızca "BE-*TI*" ünvanları kullanılmıştır.

Tarḫunmiia tarafından[23], yine Pallan(n)a'ya[24] ve zevcesi Manni'ye[25] gönderilen **HKM 60** (**Mşt**. **77/1**) (**CTH 190**) (**Orta Hitit**)[26] ek mektubun alıcı kısmında Pallan(n)a ve Manni adları okunmaktadır. Mektubu gönderen kimse, Pallan(n)a'ya "sevgili babam"; zevcesi Manni'ye ise "sevgili kız kardeşim" olarak hitap etmektedir:

---

ay.**27** *A-NA* ^{m}*Pal-la-an-na A-BI* DÙG.GA-*IA*

28 *Ù A-NA* ^{f}*Ma-an-ni-i*

29 NIN.DÙG.GA-*IA QÍ-BÍ-MA*

30 *kat-ta-an-ša-ma-aš ḫu-u-ma-an*

31 SIG$_5$-*in e-eš-du nu-uš-ma-aš*

32 *LI-IM*$^{!}$ DINGIR^{MEŠ} *aš-šu-li*

33 *pa-aḫ-ša-an-da-ru*

---

34 *aš-šu-ul-mu ḫa-at-re-eš-kat-tén*

ü.**k**.**35** *na*[*m*]*-ma-aš-ša-an A-BI* DÙG.GA-*IA*

36 *A-NA* É-*IA* IGI$^{ḪI.A}$-*ua*

37 ‹ *ḫar-ak*

(Partre II), 2008, s.458 dn.9.

[21] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.274; Karasu, "Why Did the Hittites Have a Thousand Deities?", s.235.

[22] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.274; Karasu, "Why Did the Hittites Have a Thousand Deities?", s.235.

[23] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s. 83, 97.

[24] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.78, 83, 97.

[25] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.78, 83, 97.

[26] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.234-235.

Tercüme:

---

ay.**27** Sevgili babam Pallanna'ya

28-29 ve sevgili kız kardeşim Manni'ye söyle!

30 Sizin yanınızda herşey

31 iyi olsun! Sizi

32 bin tanrı iyilikle

33 korusunlar!

---

34 Bana selamını(zı) daima yazınız!

ü.**k**.**35** Ayrıca sevgili babam,

36 evime

37 göz at!

Mektupta gerçek bir baba-oğul ilişkisinin olmadığını gösteren başka emareler mevcuttur. Tarḫunmiia, Pallan(n)a'ya "sevgili babam" diye hitap ettiğine göre Pallan(n)a'nın eşi Manni, Tarḫunmiia'nın annesi olmalıdır. Dolayısıyla Tarḫunmiia, söz konusu mektupta Manni'ye sevgili kız kardeşim değil de sevgili annem diye hitap etmeliydi. Ayrıca iki mektubun da göndericisi olan Tarḫunmiia, Manni'ye HKM 81'de sevgili annem olarak hitap ederken bu mektupta sevgili kız kardeşim olarak hitap etmektedir. Bu mektupta sevgili babam hitabıyla birlikte "beyim, efendim" veyahut buna benzer herhangi bir hitap kullanılmamıştır.

Išuua memleketi kralının, Savaş arabası sürücülerinin başı-

na gönderdiği bir başka Hitit mektubunda[27] ise mektubu gönderen Išuu̯a memleketi kralı Hititçeyi kullanmış olup; alıcıya sık sık *A-BU/I* DÙG.GA-*Į̯A*: "sevgili babam" olarak hitap etmektedir:

KBo 18.4 (**327/r**) **1-7**; **11-12** (**CTH 188**) (**Yeni Hitit**)[28]

1 [*UM*-]*MA* LUGAL ^{URU}*I-šu-u̯a-M*[*A*]

2 [*A-N*]*A* GAL ^{LÚ}*KAR-TAP-PI*

3 [*A-B*]*I* DÙG.GA-*Į̯A QÍ-BÍ-MA*

---

4 *MA-ḪAR A-BI* DÙG.GA-*Į̯A*

5 *ḫu-u-ma-an* SIG_5-*in e-eš-du*

6 *nu A-BI* DÙG.GA-*Į̯A*

7 $DINGIR^{MEŠ}$ *aš-šu-li* PAP-*an-da-ru*

---

11 *nu-mu A-BI* DÙG.GA-*Į̯A*

12 EGIR-*pa ŠU-PUR*

Tercüme:

1 *Išuu̯a* kralı şöyle (söyler):

2 Savaş arabası sürücülerinin başı,

3 Sevgili babama söyle!

---

4 Sevgili babamın huzurunda

[27] Horst Klengel, "Nochmals zu Išuwa", *OA 15*, 1976, s.86; Albertine Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter, I.Teil, Die Briefe unter ihren kulturellen, sprachlichen und thematischen Gesichtspunkten*, THeth 15, 1989, s.175; Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter*, THeth 16, 1989, s.182; Nursel Aslantürk, "Hitit Metinlerinde Geçen "^{m}*Lupakki*" Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 9/2, 2014, s.195.

[28] Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter*, THeth 16, 1989, s.181-182; Richard Henry Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, THeth 20, 1992, s.447; Aslantürk, "Hitit Metinlerinde Geçen "^{m}*Lupakki*" Üzerine Bir İnceleme", s.194-195.

5 herşey iyi olsun!

6 Ve Sevgili babamı

7 tanrılar sağlıkla korusunlar!

---

11 Ve bana Sevgili babam

12 tekrar yaz!

Hitit imparatorluk dönemi krallarından IV.Tutḫaliia[29] dönemine tarihlendirilen bu mektupta Išuu̯a memleketi kralı, "Savaş arabası sürücülerinin başı"na sevgili babam olarak hitap etmiş ve mektuba bu hitapla devam etmiştir. Elimizdeki bu belgede, dikkat çekici bir nokta "sevgili babam"dan önce hiçbir şekilde "*BELU/I*" gibi bir ifade kullanılmamıştır.

Zira yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelenen "Sevgili babam" hitabının kullanılmış olduğu Hitit mektuplarının tümünde; mektubu alan kimseye, sevgili babam hitabıyla birlikte "*BELU*" hitabını da kullanılmakta ve sonraki satırlarda mektubu alan kimseye yalnızca bu hitapla devam edilmektedir. Tüm bu veriler doğrultusunda mektubu gönderen Išuu̯a memleketi kralının, "Savaş arabası sürücülerinin başı"nın oğlu olabileceği düşüncesi öne çıkabilir[30]. Išuu̯a memleketi kralının ise "Arišarruma" olması muhtemeldir[31].

İçerik Açısından Fazla Bilgi Vermeyen Mektuplar:

1. **KBo 18.97** (**452/w**) (**CTH 190**) (**Yeni Hitit**) [32]

---

[29] Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter*, THeth 16, 1989, s.182.

[30] Klengel, "Nochmals zu Išuwa", s.86; Hayri Ertem, "Korucutepe'nin Hititler Devrindeki Adı Hakkında", *X.Türk Tarih Kongresi,* Kongreye Sunulan Bildiriler, II. Cilt (10), 1990, s.578; Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, s.447, dn.1666.

[31] ***Ayrıca bk***z. Klengel, "Nochmals zu Išuwa", s.86-87; Ertem, "Korucutepe'nin Hititler Devrindeki Adı Hakkında", s.578-579; Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, s.447, 326 dn.1249; Tani, "More about the "Hešni Conspiracy"", *AoF* 28, 2001, s.158 dn.26; Nursel Aslantürk, "Išuu̯a Memleketi Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 2014, s.84-85.

[32] Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter,* THeth 16, 1989, s.183; Nursel Aslantürk, "Hitit Metinlerinde Geçen "^{m}*Lupakki*" Üzerine Bir İnceleme", s.193.

sol k.1[*A-NA* ^{m}*L*]*u-pa-ak-ki A*-[*BI* (DÙG.GA)-*Į̯A QÍ-BÍ-MA*]

2 [*UM-MA* ^{m}*Mu*-]*u̯a-la-an-ni* DUMU-*KA*-[*MA*]

---

3 [*MA-Ḫ̯AR A-BI* DÙG.G]A-*Į̯A ḫu-u-ma-an* SIG$_5$-*in e-eš*-[*du*]

4 [*nu A-BI* DÙG.G]A-*Į̯A LI-IM* DINGIR^{MEŠ} *I-NA* EGIR.U[D^{MI}]

5 [*aš-šu-l*]*i pa-aḫ-ša-an-da-ru*

Tercüme:

sol k.1 [Sevgili Babam *Lu*]*pakki*'ye [söyle!]

2 Oğlun *Muu̯alanni* [şöyle (der)]:

---

3 [Sevgili babamın huzurunda] herşey iyi ols[un]!

4 [Sevgili baba]mı, bin tanrı gelec[ekte]

5 [iyili]kle korusunlar!

Kummannili bir rahip olan Muu̯alanni[33]'nin Lupakki'ye gönderdiği bir mektuptur. Bu mektupta, Lupakki'nin yüksek rütbeli bir görevli[34] olduğu öğrenilmektedir. Ancak metin tahrip olduğundan dolayı içerik açısından fazla bilgi vermemektedir.

2. **KBo 18.98** (**2776/c**) **(CTH 190)**[35]

öy.1 [*A-NA* ^{m}*Lu-pa-ak-ki A-BI* (DÙG.GA)-*Į̯A QÍ-BÍ-MA*]

2 [*UM-MA*] ^{m}*Mu-u̯a-la-an*-[*ni* DUMU-*KA-MA*]

---

3 [*ka-a-š*]*a MA-Ḫ̯AR* DUMU-*K*[*A ḫu-u-ma-an* SIG$_5$-*in*]

[33] Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter,* THeth 16, 1989, s.183; Emmanuel Laroche, *Les Noms des Hittites*, Paris, 1966, s.123: "NH 834: KBo 11.2 I 1; KBo 11.4 I 1; KBo 11.5 VI 30". Ayrıca bu ad KBo 10.10 IV 15'te de geçmektedir.
[34] Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter, I.Teil*, THeth 15, 1989, s.74; Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter*, THeth 16, 1989, s.183.
[35] Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter,* THeth 16, 1989, s.183; Aslantürk, "Hitit Metinlerinde Geçen "^{m}*Lupakki*" Üzerine Bir İnceleme", s.193.

Tercüme:

öy.**1** [Sevgili babam *Lupakki*'ye söyle!]

2 [Oğlun] *Muụalanni* [şöyle] (der):

---

3 [İş]te! Oğlunun huzurunda [herşey iyi(dir).]

Muụalanni'nin Lupakki'ye gönderdiği bir mektup olup, KBo 18.97'ye karşılık olarak gönderilmiştir[36].Metin tahrip olduğundan dolayı içerik açısından fazla bilgi vermemektedir.

3. **HKM 77** (**Mşt**. **75/93**) (**CTH 190**) (**Orta Hitit**)[37]

öy.**1** [*UM-MA*. . . . *A-N*]*A* ^{m}*U-zu-u A-B*[*I* D]Ù[G.G]A-[*I*]*A* ^{m}DINGIR-[*B*]*E-LÍ*

2 [*Ù* . . . . . *QÍ-B*]*Í-MA*

Tercüme:

1 [şöyle (der): . . . .] Sevgili babam *Uzzu*'ya, *Ilumbeli*

2 [ve . . . . . söy]le!

---

4. **HKM 33** (**Mşt**. **75/19**) (**CTH 186**) (**Orta Hitit**)[38]

ay.**22'** [. . . . .] *A-BI* <DÙG>.GA-*IA*

23' [. . . . *-h*]*a*$^{?}$*-aš-da*

24' [*Ú*$^{ḪI.A}$*-i*]*a ụa-ar-aš-tén*

Tercüme:

22' [. . . . .] Sevgili babam

23' [. . . . -]x

24' [otları da] biçiniz!

5. **HKM 69** (**Mşt**. **75/88c**) (**CTH 190**) (**Orta Hitit**)[39]

---

[36] Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter*, THeth 16, 1989, s.183.
[37] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.266-267.
[38] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.159-160.

öy.6 [. . . . .] *A-BI* [DÙ]G.[G]A-[*Į*]*A*

Tercüme:

6 [. . . . .] [Se]vgili babam

6.KBo 18.5 (1835/u) (CTH 209) (Yeni Hitit)[40]

öy.1 *UM-M*[*A* $^{m/f}$Ş.A.(DUMU/DUMU.MUNUS-*KA*)-*MA*]

2 *A-NA* [$^{m/f}$Ş.A.]

3 *A-BI* DÙ[G.GA-*ĮA QÍ-BÍ-MA*]

---

4 *A-BI* DÙ[G.GA-*ĮA LI-IM* DINGIR^{MEŠ}] [

5 [*aššuli paḫšandaru*/TI-*an ḫarkandu*]

Tercüme:

1 [Kızın/oğlun ş]öyle (söyler):

2 x'e,

3 Sev[gili] babama [söyle!]

---

4 Sev[gili] babamı [bin tanrı] [

5 [iyilikle korusunlar!/hayatta tutsunlar!]

Sonuç

Hitit imparatorluğunun başkenti Ḫattuša'da yapılan kazılar sonucunda gün yüzüne çıkartılan ve konuları bakımından çeşitlilik gösteren Hitit çiviyazılı tabletler arasında yer alan Hitit siyasal mektupları; Hitit devletinin nasıl yönetildiğini anlamamız açısından çok önemli tarihsel kayıtlardır.

Üç bölümden oluşan Hitit mektuplarında giriş kısmında, mektubu gönderen ile mektubu alan kişilerin adları veya ünvanları belirtilmekte olup, ikinci bölümde mektubu gönderen kişi, mektubu alacak olan kişiye iyi dileklerini sunmakta ve kendisinin de iyi olduğunu ifade etmektedir. Asıl konuya ise üçüncü bölümde geçilmektedir.

[39] Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, s.252-253.
[40] Transkr. için bkz. Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter*, THeth 16, 1989, s.182.

Mektuplarda "ŠEŠ.DÙG.GA-*IA*: Sevgili (erkek) kardeşim, NIN.DÙG.GA-*IA*: Sevgili kız kardeşim, DUMU.DÙG.GA-*IA*: Sevgili oğlum ve AMA.DÙG.GA-*IA*: Sevgili annem" gibi çeşitli hitapların kullanıldığı ancak "*ABU/I* DÙG.GA-*IA*" "Sevgili babam" anlamına gelen hitabın ise mektuplardan elde edilen bilgilerden ayrı bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mektuplar incelendiğinde; eğer gönderen ile alıcı arasında gerçek bir baba-oğul ilişkisi yoksa gönderici, alıcıya ilk önce "sevgili babam" olarak hitap etmekte daha sonraki satırlarda "beyim, efendim" olarak hitap etmeye devam etmektedir (HKM 36, HKM 62, HKM 81). HKM 60 ve HKM 81 numaralı mektuplardaki *ABU/I* DÙG.GA-*IA* kullanım şeklinin ise gönderilen kişiye "baba" kadar yakınlığın olabileceğini göstermektedir; benzer şekilde "kardeşim" ifadesinde de olduğu gibi.

Sonuç olarak Hitit siyasal mektuplaşmalarında; mektubu gönderen kimse alıcıya "*A-BU/I* DÙG.GA-*IA* Sevgili babam" olarak hitap etmiş ve sonraki satırlarda da yalnızca bu hitap şeklini kullanmaya devam etmiş ise mektubu gönderen kimse ile alıcı arasında gerçek bir baba-oğul ilişkisi olabileceği tamamen yok sayılmamalıdır (KBo 18.4).

Kaynaklar

Alp, Sedat. *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 6/35, 1991.

Alp, Sedat. *Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat-Höyük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Alp, Sedat. *Hitit Mektuplaşmaları*, İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2001.

Aslantürk, Nursel. "Ukkiia Şehri ve Katipler", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 9/1 (2014): 37-42.

Aslantürk, Nursel. "Hitit Metinlerinde Geçen "^{m}*Lupakki*" Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 9/2 (2014): 183-202.

Aslantürk, Nursel. "Išuụa Memleketi Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1) (2014): 59-133.

Beal, Richard Henry. *The Organisation of the Hittite Military*, THeth 20, 1992.

Ertem, Hayri. "Korucutepe'nin Hititler Devrindeki Adı Hakkında", *X.Türk Tarih Kongresi,* Kongreye Sunulan Bildiriler, II. Cilt (10), 1990: 577.

Hagenbuchner, Albertine. *Die Korrespondenz der Hethiter, I.Teil, Die Briefe unter ihren kulturellen, sprachlichen und thematischen Gesichtspunkten*, THeth 15, 1989.

Hagenbuchner, Albertine. *Die Korrespondenz der Hethiter, II.Teil, Die Briefe mit Transkription*, *Übersetzung und Kommentar*, THeth 16, 1989.

Hoffner, Harry A. *Letters from the Hittite Kingdom*, Leiden. Boston: 2009.

Imparati, Fiorella. "Observations on a Letter from Maşat-Höyük", *Archivum Anatolicum 3*, *Gs.Bilgiç* (1997): 199-214.

Karasu, Cem. Ḫattuša-Boğazköy Arşiv Kitaplık Sistemleri Üzerine Bazı Yorumlar, *Archivum Anatolicum 3* (*Emin Bilgiç Anı Kitabı*) (1997): 215-238.

Karasu, Cem. "Why Did the Hittites Have a Thousand Deities?", *Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr. on the Occasion of His 65th Birthday*, (2003): 220-235.

Karasu, Cem. "Sevgili Kardeşim Uzzu'ya Söyle!", *Fs.Hayat Erkanal* (2006): 476-478.

Karasu, Cem. "*On the interesting demands made to the scribes of Maşat-Höyük* (= *Tapigga*)", 6. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, VI.Congresso Internazionale di Ittitologia, Roma, 5-9 settembre 2005, SMEA 50 Partre II, (2008): 457-461.

Klengel, Horst. Nochmals zu Išuwa, *OA 15* (1976): 85-89.

Klinger, Jörg. "Das Corpus der Maşat-Briefe und seine Beziehungen zu den Texten aus Ḫattuša", *ZA 85* (1995): 74-108.

Laroche, Emmanuel. *Les Noms des Hittites*, Paris 1966.

Matsumura, Kimiyoshi. "Büklükale Kazısı", *36.Kazı Sonuçları Toplantı-*

sı, 3.Cilt, (2014): 671-684.

Tani, N. "More about the "Hešni Conspiracy", *AoF* 28, (2001): 154-164.

Ünal, Ahmet. Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük, Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte, Ankara, 2016.

Kısaltmalar

HED: Puhvel J., Hittite Etymological Dictionary, Berlin, 1984vd.

HEG: Tischler, J., Hethitisches Etymologisches Glossar. Mit Beiträgen von G.Neumann. Teil I (a-k). Innsbruck 1983 (=Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Band 20).

HHw: Tischler, J., Hethitisches Handwörterbuch. Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen. IBS 102 – Innsbruck 2001.

HW: Friedrich, J., Hethitisches Wörterbuch, Kurzgefasste Kritische Sammlung der Deutungen Hethitischer Wörter, Heidelberg 1952.

MHH: Ünal, A., Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü , Vol.I (A-M); Vol.II (N-Z) Hamburg 2007.

THeth: Texte der Hethiter –Heidelberg.

a.k.: alt kenar

öy.: önyüz

sol k.: sol kenar

Ş.A.: Şahıs Adı

ü.k.: üst kenar